

Бранислав ОСТОЈИЋ /Никшић/

ЊЕГОШЕВО ДЈЕЛО У ЈЕЗИЧКИМ И ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКИМ ТУМАЧЕЊИМА МИХАИЛА СТЕВАНОВИЋА

1. Издања Горског вијенца пропраћена су најчешће коментарима којима се по правилу „нешто ново о појединим стиховима говори”. Управо, свако ново тумачење понеке лексеме, стиха или пјесничког обрта доноси друкчије, а по обичају успјешније објашњење, мада се јављају и тумачења мање успјешна од раније даваних. Има их, додуше, и потпуно неуспјелих као што су коментари уз Горски вијенац у едицији *Књижевности Црне Горе XII до XIX вијека 1996.* и поновљени ни у чему непромијењени коментари на 150-годишњицу изласка из штампе Горског вијенца /1847 1997/ Сремски Карловци Нови Сад, Издавачка књижарница Зорана Стојановића 1997. стр. 221 + /1/.

Биће, сигурни смо, и још коментара Његошева Горског вијенца, па било то комплетних коментара или тумачења појединих Његошевих ријечи, израза или обрта у којима ће се давати друкчија схватања, што је разумљиво с обзиром на остварени напредак наше науке и на чињеницу да се научне области „којима се поједини коментатори Горског вијенца у своме захвалном послу користе све више”, богате новим чињеницама, а методологија њихова изучавања знатно савршава.¹

2. Сви досадашњи коментатори Горског вијенца, изузев последњег на којег указасмо, добри су познаваоци социјалних прилика у којима је настало наведено дјело. Зналци су обичаја црногорских уопште, историјске, етнографске, антрополошке и друге литературе о Црној Гори – менталитета црногорског у цјелини. Сви су они са добрим осјећањем наративности, елиптичности и гномичности језика Његошева завичаја, а познају добро богатство фразеологије и слојевитост тога језика. Међутим, већина од њих

¹ Михаило Стевановић, *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца.* САНУ, Одјељење језика и књижевности, књ. 27, Београд 1976. стр. 5.

по својој вокацији није довољно упућена у дијалектолошке особености црногорских говора као ни у језичке законитости, што уосталом не можемо ни очекивати од историчара, историчара књижевности, књижевних критичара и теоретичара, па и књижевника по своме основном опредјељењу.

Због тога је о законитостима језика у Његошевим стиховима, народног језика у првом реду, филозофског и пјесничког језика – оног правог Његошевог, мало који од бројних коментатора и тумача поклатио дужну пажњу. Давана су, додуше, лингвистичка и друга објашњења појединих Његошевих стихова и ван коментара у појединим ситнијим прилозима. Но све су то били појединачни – усамљени случајеви и они не дају цјеловит поглед на језик Његошевог стиха у Горском вијенцу.

3. У ланцу свих коментара Горског вијенца почевши од оних првоиздатах с ћирилице на латиницу пренесеног Горског вијенца Стефана Митрова Љубише у издању Матице далматинске па до најновијег издања СКЗ с врло опширним „свестраним коментаром Николе Банашевића” – учење Михаила Стевановића, прије свега Његова концепција коментарисања и тумачења Горског вијенца и његово учење о Његошеву књижевном језику, заузимају посебно мјесто.

И одмах да истакнемо, нећемо давати исцрпну библиографију Стевановићевих радова о Његошеву дјелу, али зато констатујемо: *Прво*. Професор М. Стевановић је написао двије књиге у вези са Његошевим језиком и Његошем уопште и са сарадницима двотомни *Речник Његошева језика*, десетак расправа, критика и оцјена о Његошеву језику. Приредио је за штампу *Свободнијаду* и *Глас Камеништака* и у сарадњи са Николом Банашевића написао биљешке и објашњења. За штампу је приредио *Његошеве њјесме*, *Лучу микрокозма*, прозу и преводе и у сарадњи са Радованом Лалићем написао биљешке и објашњења. Приредио је и *Речник Његошева језика* уз цјелокупна дјела са Радосавом Бошковићем и у сарадњи са Радованом Лалићем који је уствари специјални речник и представља допуне коментарима Његошева дјела.

Друго. Проф. др М. Стевановић бавио се Његошем сво вријеме своје дуге и драгоцјене дјелатности. Мало је радова објавио, а да се није дотакао Његоша – ако ништа а оно бар толико да истакне да је примјер у вези са било којим језичким проблемом, додуше, у првом реду лексичко-семантичким или семантичко-синтаксичким проблемом, па и грађе која је у вези са разматраним проблемом, забиљежио у Његошеву језику.

При писању своје Синтаксе и расправа из ове области науке о језику скоро нигдје није могао заобићи Његоша. И сигурни смо да нема ниједног дјела, осим можда Вукова, из времена стварања нашега књижевног језика из којег је чешће узимао примјере за потврду појединих тумачења из области синтаксе него из Горског вијенца. То је све разумљиво кад се има на уму какво је „богатство Његошеве синтаксе и раскошност пјесникова изражавања у многим поетским формама”.

Готово да је довољно само регистровати такве примјере из Стевановићевих студија, расправа и уџбеника, његова логичка аргументована разматрања па да се заиста види гдје је овај пјесник и филозоф био смјештен у његовим лингвистичким погледима.

Оставио је, као што се види, импресиван научни опус. Данас можемо с потпуном сигурношћу тврдити да је проф. М. Стевановић у Његошологији својим радом и резултатима рада, својом личношћу испунио једну епоху.

Његове књиге *Језичка тумачења у коментарима Горског вијенца*, *Језик Горског вијенца* и двотомни *Речник Његошева језика* у издању САНУ у Београду заузимају посебно мјесто. Посебно, поред осталог, и због тога што се у лику овога знаменитог лингвисте скупили горепоменути квалитети који су велики гарант успјешног разрешења спорних мјеста у Његошеву стиху. Својим прилозима о Његошеву Горском вијенцу употпунио је неопходна језичка објашњења која су у свим коментарима недостајала. Управо, показао је да се без поклањања веће пажње језику у Горском вијенцу нема успјеха при коментарисању недовољно јасних мјеста у њему.

Проф. М. Стевановић, наиме, изричито каже: да је „за потпуно разумевање књижевног дјела какав је Горски вијенац, – потребно и познавање језичких законитости а да су за разумевање неких мјеста у њему неопходна и језичка тумачења”.² Написао је књигу *Језичка тумачења у коментарима Горског вијенца* као прилог коментарисању Горског вијенца, допуну управо постојећим коментарима овога дјела језичким објашњењима која им свима, неким мање а неким више недостају.

II

4. Немамо намјеру да се задржавамо на свему ономе што је у вези са Горским вијенцем на сасвим задовољавајући начин објаснио М. Стевановић. Сувишно би било и коментарисати све појединости у цјелости посматране јер их је М. Стевановић успјешно дао. Били бисмо, међутим, неправедни ако не бисмо истакли – да су то изврсне интерпретације. И није вриједност Стевановићевих погледа на Његошево дјело само у томе. Управо, два су основна момента о којима треба нешто рећи у вези са његовим тумачењем Његоша. Први је – схватање улоге и значаја језика Петра II Петровића Његоша у историји нашега књижевног језика. И други – језичка и семантичка објашњења и тумачења Његошева пјесничког језика и приближавање овог најзначајнијег и најтипичнијег дјела наше књижевности читаоцима.

² Михаило Стевановић, *О једном необичном његовору*. – Летопис МС Нови Сад, април 1979, стр. 772.

Проф. М. Стевановић у схватању и једног и другог овог момента полази од чињенице да је Његошев језик – пјеснички језик, да је он друкчији од језика осталих наших књижевника старијег и новијег периода, његових савременика и сљедбеника. И то је разумљиво – истиче проф. Стевановић, јер је друкчија језичка основа њихова и не само дијалекатска него и пјесничка, филозофска, историјска, етичка; друкчији су погледи на морал, на религију, на народност, на свијет па најзад и на све оно што чини суштину овог Његошева спјева – на борбу за слободу.

Треба знати како је управо све то добило своју форму кроз „призму пјесника” и то изузетно талентованог пјесника, који познаје свјетске језике и много страних и домаћих пјесника, врло образованог па чак и генијалног, одличног znalца историје свога народа и своје земље, познаваоца народних вјеровања и обичаја и исто тако с много знања из прошлости, традиције и историје свога противника.³

III

5. У својим књигама: *Језичка тумачења у коментарима Горског вијенца* и *Језик Горског вијенца* и његова у вези с тима два рада: *Година 1847. и значај Горског вијенца за наш књижевни језик* и *Неке особине Његошева језика* јасно је одредио улогу и значај језика Петра II Петровића Његоша у стварању Вукова модела књижевног језика и дао незаобилазну и стварну оцјену Његошева књижевног језика. У својим схватањима Његошева књижевног језика проф. Стевановић се користио својим дугогодишњим проучавањем Вукова и Његошева језика и посебно са ближим упознавањем Његошева времена и појединих детаља у вези са садржајем Горског вијенца.

Укратко – Његошев и Вуков језик је у основи исти – језик простог народа и језик народног стваралаштва. Основа језика народног стваралаштва била им је иста. Првобитно обје локалне. У Вука је нешто шира, у Његоша локалнија. Природно је што Вукова основа постаје и основа српскохрватскога књижевног језика.

И проф. Стевановић констатује да у њу улази, додуше, староцрногорски уносећи собом извјестан број и дијалекатских особина којих је у првим фазама конституисања нашега књижевног језика било далеко више, на шта се тада није могло ни гледати. На њихов језик утицала је иста литература – језик писаца савременика и претходника им.

Његош се диференцира од Вука тиме што је Његошев језик пјеснички језик, а као пјесник се односио и према језику уопште. Трагао је за језич-

³ Михаило Стевановић, *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*. – САНУ, Одељење језика и књижевности, књ. 27, Београд 1976, стр. 5 и 6.

ким средствима која одговарају дубини мисли и јачини пјесничких осјећања, као и законитостима стиховног ритма. Дакле, књижевни језик великог пјесника, као уосталом и Вуков језик, у основи је нашега савременога књижевног језика утемељеног на народном језику – језику једнога дијела штокавског дијалекта и језику фолклорног коинеа.

Поред општејезичке и дијалекатске компоненте, па затим и утицаја других језика у Његошеву језику реализује се и поетска која се преплиће са претходним. Њиховим комбиновањем и узимањем кад затреба по којег русизма, односно словенизма, Његош је уздигао своје домаће наречје давши му овлаш обиљежје општекњижевног српскохрватског језика.

Проф. Стевановић закључује да је за разлику од понекад вербалног одређења за Вукову норму на другим странама, Његош у пракси остварује на најбољи могући начин управо оно што је била Вукова визија; знатно је упростио Вукове идеје, задржао се на ономе што је просто и убједљиво за свакога – чист, прави, непосредни народни језик.

Па, ако је Вук оснивач савремене културе наше, Његош је највећи и најутичајнији проповједник њен. У подизању народне културе, стајао је напореда са Вуком, помагао му је својом појавом и цјелокупним радом обликујући од почетка своје дјело народним језиком. На дјелу је показао како се може народни говор употребити у књижевности, без обзира на дијалектизме којих се није клонио. С Вуком као писцем и осталим Његош је био свјестан стваралац језика и проф. Стевановић га с правом сматра творцем нашега књижевног језика.

У низу појединачних тумачења Његошева стиха, па затим у поменутој књизи *Језичка тумачења у коментарима Горског вијенца* и у *Речнику Његошева језика* дао је више допуна коментарима Горског вијенца с мноштвом објашњења и језичких тумачења од којих нас овога пута интересују само нека решења, па ћемо о њихову значају за схватање и разумијевање Његошева Спјева, односно Његоша уопште у даљим излагањима на одговарајућим мјестима само понешто рећи. Управо, рећи ћемо за ову прилику онолико колико нам дозвољавају просторне и временске могућности.

IV

6. Својим језичким тумачењима у коментарима Његошева Горског вијенца проф. Стевановић је дао „кључ за много лакше схватање често и потпуно разумевање овога доста тешко разумљивог дела.” Јер, ово дјело није писано на обичном језику ни пјесникова завичаја ни било које друге средине, већ на пјесничком језику који се – како с правом истиче проф. Стевановић – на посебан начин мора посматрати. Тај пјеснички језик много је друкчији него у осталих наших књижевника јер је друкчија његова основа, не само дијалекатска него и поетска, и филозофска, и историјска, и етичка; друкчији су по-

гледати на морал, посебан поглед на свијет, народност и религију, на оно што чини окосницу спјева, наиме за борбу за ослобођење из ропства, за слободу која чини суштину дјела. И све је то у коментарима тражило своје објашњење. А и много је више од тога, наравно, требало показати како је све то добило свој вид кроз призму пјесника, изузетно даровитог, генијалног, штавише, врло образована за своју средину и своје вријеме, с много знања: из историје свога народа, из његове традиције, с познавањем и историје главног противника у борби, са знањем Библије и Корана као и многих пјесника домаћих и страних под чијим је утицајем пјесник, у једној или другој прилици могао бити, или се бар њиховим идејама могао инспирисати.⁴

Проф. М. Стевановић слиједећи људску врлину која се назива скромношћу, свој позамашни посао језичких тумачења коментара Горског вијенца назвао прилогом остваривању једног крупног задатка успјешног објашњења не тако једноставног, не баш простог и не најјаснијег пјесникова нанчина изражавања. Проф. Стевановић се прихватио овог тешког задатка зато што се лингвистичким анализама, тумачењима језичких средстава у коментарисању његова спјева указивало најмање пажње иако је било међу коментаторима значајних филолога /Решетар, Стојановић, Вушовић/ па су неки од њих давали чак и сасвим тачних језичких тумачења.

Послије прибраних и пажљиво прегледаних коментарисаних издања Горског вијенца, па затим и већине превода Његошева Спјева на поједине стране језике Проф. М. Стевановић је посебно подвргао ревизији теже разумљива мјеста односно неједнаког превођена мјеста и различито коментарисана мјеста. Потребним језичким тумачењима и објашњењима проф. Стевановића обухваћен је скоро сваки други стих Горског вијенца. Остали су само стихови који су сами собом јасни и нијесу ни коментарисани. С друге стране, често је из потребе „објашњавао и по неколико језичких и пјесничких средстава у једном истом стиху”.

V

7. За овај и овакав посао било је потребно много рада и времена. Овом неуморном истраживачу то никада није недостајало. Било је свакако нужно све то поставити на своје мјесто, поређати, прибрати и пажљиво прегледати све коментаре и преводе и сва издања овог пјесниковог филозофског дјела. А тога, општепознато је, није било мало. Све то тешко је имати при руци, ма гдје се човјек налазио. Проф. М. Стевановић је, међутим, све то имао.

Знао је проф. Стевановић да је добро имати при себи и по који превод Његошева Спјева на стране језике, да се у преводима пореде спорна, сло-

⁴ Михаило Стевановић, *О језику Горског вијенца*. – САНУ Београд 1990, стр. 7–8.

женија и она теже схватљивија мјеста, па да се уз најбоље преводе дође до најприхватљивијих решења.

Превода Његошева Спјева је поприлично, што нам је свима познато. По више превода Горског вијенца је на једном истом језику, а језика на које је преведен овај Његошев Спјев, заиста је велики број да је просто несхватаљиво ко би све то могао доследно искористити. На свој начин је и то донекле искористио проф. Стевановић.

Но, ми овдје нијесмо узели функцију врховног арбитра да бисмо оцјењивали било чије ставове у вези са Горским вијенцем, па нијесмо поставили себи задатак да оцјењујемо ни комплетно Стевановићева језичка тумачења у коментарима Горског вијенца. Па ипак, мораћемо се само на неким објашњењима да задржимо. Управо, само на мањем броју и то оних којима оповргава она која погрешно тумаче Његошеве стихове. Иако проф. М. Стевановић каже, опет из своје велике скромности, да ни сам није увијек безгрешан.

Проф. Стевановић жели све да објасни респектујући мишљења својих претходника и свих коментатора, али ријетко изостане ауторски коментар или сумња.

Успио је претрести све коментаре и све оне који су на било који начин и било којим поводом говорили о истом стиху. И ријетко је ко прошао тако што је његово мишљење прихваћено у цјелости и тако укључено у Стевановићев систем размишљања. Свакоме је речено за оно што је научно неосновано и неприхватљиво, полемише са свим коментаторима и обично почиње на овај начин:

- Љуба Стојановић је неоправдано приговарао Милану Решетару;
- Не само што је недовољно убједљиво него је и нетачно што Божидар Ковачевић назива;...
- Објашњење Антун Барца – ако је и тачно – одвећ је уопштено,...
- Исто тако ми не можемо прихватити ни објашњење Ђузе Радовића;
- Погрешно Латковићево схватање је навело Н. Банашевића,...
- Неће бити у праву ни Трифун Ђукић,...
- Први коментатор Горског вијенца С. М. Љубиша учинио је при томе грешку,...
- Банашевић је доказао неоправданост Миловићева мишљења противтврђом;
- Ми тај недостатак Светислава Вуловића можемо отклонити,...
- У случајну грешку су упали С. Вуковић и С. Назечић,...

И тако даље.

Готово сваки пут се даје властито решење, а оно се тешко или никако не може ни у детаљу оспорити. Убједљивост аргументације проф. Стевановића је изванредне снаге и то како по решењима која се из аргумената изводе тако и по начину на који се решења формулишу.

Следећи примјер је илустративан како проф. Стевановић преко језичких тумачења решава семантичку валентност недовољно јасних мјеста у Горском вијенцу и како супротставља различита мишљења:

Четири узастопна стиха:

Све су наше главе изабране,
момци дивни исто ка звијезде,
што су досад ове горе дале,
Сви падали у крваве борбе /269–272/

по много чему се разликују по схватању коментатора најчешће због неједнаког оцјењивања међусобне везе наведених стихова и различитог оцјењивања функције појединих ријечи у реченици, једној реченици. Међусобно се разликују схватања М. Решетара, Д. Вушовић, А. Барца, В. Латковића, Ђ. Радовића, Б. Ковачевића и Н. Банашевића.

После језичких тумачења по коме је први стих – *Све су наше главе изабране* уствари субјекат реченице коју с њим заједно чине и три непосредно следећа стиха:

као звијезде дивни момци
што су их ове горе дале
падали су у крвавој борби

од којих онај: *као звијезде дивни момци* и трећим стихом: *што су их ове горе дале* узети заједно: *ч и н е а п о з и ц и ј у*.

Предикат реченице: *падали су у крвавој борби* – је четврти стих.

Замјеница *сви* испред глагола у четвртој стиху не припада предикату како неки коментатори схватају, већ поновљени субјекат после апозиције која је обична појава у нашем језику када се предикат налази на већој удаљености.

Послије ових једноставно датих језичких тумачења проф. Стевановић слиједи логички закључак ових стихова који гласи:

Све наше одабране /изабране/ главе,
као звијезде дивни момци,
што су их ове горе дале,
сви су падали у крвавим борбама.⁵

⁵ Михаило Стевановић, *О језику Горског вијенца*. – САНУ Београд 1990, стр. 69–71.

Проф. Стевановић је волио тачност и прецизност, улазио је у детаље, рашлањивао их до ситнијих појединости, а имао је и истанчан смисао за уочавање детаља.

Ево како он, на примјер, коригује коментаторе у вези са тумачењем мање познатих мјеста из Горског вијенца.

Иако је неколико тумачења стихова:

Нек пропоје пјесма од ужаса,
олтар прави на камен крвави /674–675/.

врло опширно излагало, иако би се за више њих могло рећи да задовољавају, иако би се штавише за неке могло дати граматичко објашњење, које подржава и А. Барац, према коме они значе: „Нека пропоје ужасна пјесма рата и смрти /нека пропоје, тј. нека засја / прави хришћански олтар у окрвањеној Црној Гори,“ преко Латковића по коме је „олтар прави“ апозиција „песме од ужаса“ што се Николи Банашевићу чини добро образложеним, до образложења Ђузе Радовића, који мисли да владика Данило каже: „Нек пропоје пјесма од ужаса само да се успостави опет православље /олтар прави/ на крвљу окупаним стијенама Црне Горе“ – ипак су оне, по реду којом су изложена једно од другог мање вјероватна. А уопште не налазимо елемената, поготову не језичких, на основу којих је Трифун Ђукић извео закључак да ти стихови значе: „Нека се захори ужасна пјесма рата, јер је прави олтар само онај који је подигнут на крвавом камену“. Не може се прихватити ни гледиште А. Младеновића, изнијето у расправи *О значењу два стиха у Горском вијенцу*, који за ријеч *прави* у дотичном стиху каже да није придјев већ императив глагола *правити* и да други стих значи – *прави олтар на крвавом камену*, колико што се због непотпуности објашњења не може прихватити ни раније схватање Божидара Ковачевића, да је *пјесма од ужаса* једноставно – *борба*.

Од прва три тумачења прво и последње, не оба с истом вјероватноћом, наравно, не могу се објашњавати у пјесмама допуштеном елипсом, коју је Решетар видио у неизрицању предиката у другом стиху, какво је допуштено и у слободном независном слогу. Радовић пак претпоставља дефектност коју чини неизрицање читаве једне реченице, од које је присутан само објекат – олтар прави – а коју он слободно надомјешта у свом објашњењу. И најзад, Латковићево узимање „правог олтара на крвавом камену“ за апозицију „пјесма од ужаса“ – теоријски не би било немогуће, али није довољно преко службе богу, која је на једној страни везана за олтар, а на другој исто што и „борба за веру и слободу“. За нас су, међутим два наведена стиха – двије напоредне реченице за истим предикатом /нека пропоје/ изнијетим у првој реченици, а неисказаним у другој, у којој се сасвим природно подраумијева.

Поткрепљење у оваквом мишљењу проф. Стевановић налази и у осврту Љ. Стојановића на Решетаров коментар уз његово прво издање, мање у ономе што каже „нека се подигне олтар и тд.” а више у његову питању не би ли се могао предикат горње реченице *йройоје* – пренијети у доњу, па се онда не би имало шта ни попуњати. И према томе, стиховима 674. и 675. пјесник просто речено каже:

Нека йройоје йјесма од ужаса, а то је борба с Турцима /потурицама/ и /нека йройоје/ олшар йрави, нека тј. опет почну хришћански обреди на крвљу обливеном нашем камену.

Краће речено: Нека пропоје ужасна пјесма о томе како су наши кршеви обливени крвљу.⁶

Иде тако проф. М. Стевановић суптилним језичким анализама од стиха до стиха, од ријечи до ријечи, од једног коментара до другог, од оригинала до превода на један и други језик. Ређа он потом лингвистичке доказе осмишљене у социоконтексту... Постави два опречна мишљења једно поред другог, подвргне их анализи и објашњава одређеним језичким законитостима а не поетским ефектом. Просто схвата обавезу да тамо гдје опречна мишљења треба наћи праву мјеру и дати право решење; поређати, дакле различита мишљења у коментарима од којих једно претпоставити другима, или пак неке друкчијим тумачењима, или исправити их чак.

Не иде он до описа језичких средстава као скамењених језичких структура, већ их посматра као продужене структуре и као снагу Његошеве умјетничке ријечи. Он Његошев језик види као такво богато лексичко-фразеолошки и синтаксички, све му је у тексту обојено мисаоношћу елиптичношћу и гномичношћу. Језички израз му је крајње кондезован. Лексему посматра у сложенијим синтаксичким цјелинама – у надреченом јединству. И та цјелина му служи као базични објекат при њиховом семантичком тумачењу.

Ток, дакле, његових размишљања је логички тако језгровит, тако повезан међусобно, тако илустративан чињеницама да је такав склад тешко наћи у лингвистичкој литератури. Као крајњи исход су решења.

VI

8. Предалеко би нас одвело овако ређање Стевановићевих решења у вези са Његошевим Спјевом, а и не мислимо да бисмо могли и приближно

⁶ Михаило Стевановић, *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*. – САНУ, Одељење језика и књижевности, књ. 27, Београд 1976, 61–63.

обухватити бар она главнија интересовања у вези са којима би се могло шта-шта рећи.

Поклонио је проф. М. Стевановић доста пажње и времена и лијеп је успјех постигао у објашњењима прије свега доста сложеног и не баш приступачног пјесничко филозофског језика Петра II Петровића Његоша, не тако једноставног, не баш простог па ни јасног пјесникова начина изражавања. Само онај ко зна колико при томе има осјетљивих колебања и тешко решивих проблема може да цијени како је проф. М. Стевановић посао којег се прихватио солидно обавио.

У својим разматрањима Његошева стиха – језички и лексичко-семантичким тумачењима, како нас његови резултати обавјештавају, одликовао се оштрином опсервација и поузданошћу интуиције које је отворио његов таленат.

У пословима ове врсте може бити и омашки и сумњивих решења и дискутабилних мјеста, али ако су они у огромној мањини према добрим и тачним решењима, онда се за њих може рећи да су поуздани и научно употребљиви и да су то прилози од великог значаја за потпуније упознавање овога изузетног дјела наше књижевности.

Наметало се проф. Стевановићу само по себи расправљање о Његошеву стиху, о језику, о појединим детаљима из Његошева времена, о начину живота, о обичајима, о етици и моралу јер га је на то присиљавало огромно знање о Његошу и Његошеву времену које је стекао у дугогодишњем проучавању Његошева језика, а које је регистровао у књигама: *Језичка тумачења у коментарима Горског вијенца*, *О језику Горског вијенца* и двотомном *Речнику Његошевог језика*.

Да се Стевановићево учење о дјелу Петра II Петровића Његоша изучи и оцијени, потребно је, сигурно, много више него што је овдје и за ову прилику речено. Према томе, ово је само један угао гледања и само прилог изучавању Његоша од једног изузетног научника и човјека.

Бранислав ОСТОИЧ /Никшич/

ПРОИЗВЕДЕНИЯ НЕГОША В ЯЗЫКОВОМ И ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОМ ТОЛКОВАНИЯХ МИХАИЛА СТЕВАНОВИЧА

Резюме

В этой статье автор выделил два важных момента, характеризующих взгляд Стевановича на литературный язык Негоша. /1/ Исследованием М. Стевановича четко определена роль и значение языка Негоша в создании модели литературного языка Вука и дана необходимая оценка литературного языка Негоша. /2/ Стеванович языковыми и лексико-семантическими объяснениями и толкованиями предложил решение для более легкого понимания тяжело понимаемых поэтических произведений Негоша.

